

શિક્ષાચીત

આ-૧

ગીત વિચાર...

બાળશિક્ષણમાં ગીત અત્યંત મહત્વની પ્રવૃત્તિ છે. ગીતની સાથે સાહિત્ય અને સંગીત એ બે અત્યંત પ્રભાવી લખિતકળાઓનો સંબંધ છે. વક્તિત્વના સુસંવાદી, સમન્વિત વિકાસ માટે આ બંને કળાઓ અત્યંત ઉપયોગી થાય છે. તેથી બાળકો માટે જ્યારે ગીતોની પ્રવૃત્તિ પ્રયોજીએ ત્યારે ઘણો વિચાર કરવાની આવશ્યકતા છે.

ગીતોના માધ્યમથી ભાષાવિકાસ થાય છે, સંસ્કાર ગ્રહણ કરી શકાય છે, સાહિત્યિક રસ નિર્માણ થાય છે અને સ્વર, તાલ તથા લયની સમજ કેળવાય છે. આ ચારેય પક્ષો સરખા જ મહત્વના છે.

આમાં જો સહૃથી પ્રથમ ધ્યાન આપવા જેવી બાબત હોય તો તે છે તેનો સંગીત પક્ષ.

આપણો અનુભવ છે કે બાળકો ટી.વી. અથવા રેડિયો ઉપર ગીતો સાંભળે છે અને ગમે તેવી અધરી સ્વરરચનાવાળાં ગીતો ગાતાં થઈ જાય છે. ગીતના શબ્દોનો અર્થ કે ભાવ તેઓ સમજતાં નથી તેમ છતાં ગાય છે. જ્યારે બાળમંદિરમાં શીખવાતાં ગીતોનું આકર્ષણ ઓછું હોય છે. તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે ફિલ્મોના ગીતોનો સંગીત પક્ષ અત્યંત પ્રભાવી હોય છે. તેની અસર બાળકો ઉપર જાદુઈ રીતની થાય છે. એનો અર્થ એ છે કે ગીતોમાં ભાષા પક્ષ કરતાં પણ સંગીત પક્ષનું મહત્વ વધારે છે.

તે દાણિથી શિશુગીતોની સ્વરરચના અત્યંત મધુર હોવી જોઈએ. ગીતો કર્ષપ્રિય તો હોય જ, સાથે સાથે બાળકો ગાઈ શકે તેવી સરળ સ્વરરચનાવાળાં હોય તે પણ જરૂરી છે. ઘણી વખત એવું બનતું હોય છે કે ગીતો જોડકણાંની જેમ બોલી જવાય ત્યારે તે બોલનારનો અવાજ જરાપણ રસમય હોતો નથી, મૂઢુ હોતો નથી. તેમાં કદાચ બરછટ પ્રકારનો તાલ તો હોય છે પરંતુ લય હોતો નથી. સ્વરોની સંવાદિતા હોતી નથી. આને કારણે શબ્દો તો મોઢે થઈ જાય છે પણ માનસિક સુસંવાદિતતા સાધવા માટે તેનો કશો ઉપયોગ હોતો નથી. આપણા

(યાઈટલ પેજ ૩ ઉપર)

શિશુગીત

ભાગ - ૧

પ્રાપ્તિસ્થાન :

‘પ્રેરણા સદન’, દ/બી, હરિનગર સોસાયટી,
ટેલિફોન એક્સચેન્જની સામે,
જૂના ઢોર બજાર, કાંકરિયા,
કણ્ણવતી - ૩૮૦ ૦૨૮

ગીતો દ્વારા

ગીતો દ્વારા ભાષા શીખાય છે.

ગીતો દ્વારા સંસ્કાર આપી શકાય છે.

ગીતો દ્વારા ભાવની અભિવ્યક્તિ થઈ શકે છે.

ગીતો દ્વારા લય, તાલ અને સ્વરની સમજ ખીલે છે.

ગીતો દ્વારા કાલ્યનાશક્તિનો વિકાસ થાય છે.

ગીતો દ્વારા સર્જનશક્તિનો વિકાસ થાય છે.

ગીતો દ્વારા અભિનય શક્તિ ખીલે છે.

ગીતો દ્વારા સાહિત્યની રુચિ નિર્માણ થાય છે.

ગીતો દ્વારા સૌંદર્યબોધ થાય છે.

ગીતો દ્વારા મા સરસ્વતીની ઉપાસના થાય છે.

આ સમગ્ર વાતને ધ્યાનમાં લઈને આ પુસ્તિકાનાં ગીતોની રચના
તેમ જ પસંદગી કરવામાં આવી છે.

— સંપાદક

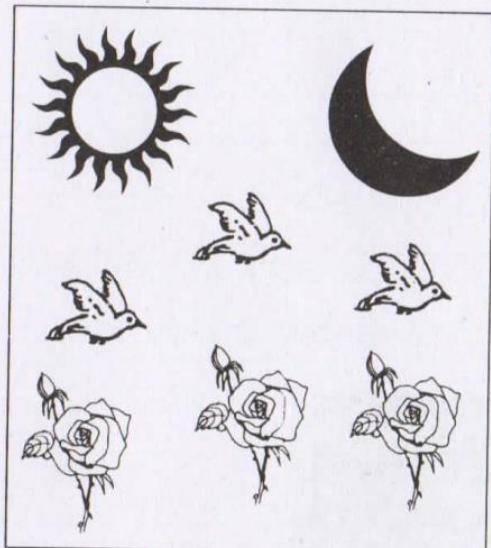
(૧)

આસપાસ આકાશમાં

અંતરમાં આભાસ;
ધાસ ચાસની પાસ પણ,
વિશ્વપતિનો વાસ.

(૨)

સૂરજ ચંદ્ર બનાવ્યા જેણે,
તારાને ચમકાવ્યા જેણે;
ફૂલોને મહેકાવ્યાં જેણે,
પંખીને ટહુકાવ્યાં જેણે;
તમને, મને બનાવ્યાં જેણે,
જગ આખું યે બનાવ્યું જેણે;
એ ઈશ્વરના ગુણ ગાઈએ,
કર જેડીને શીખ નમીએ.

(૧)

(३)

હાથી જેવી સૂંઠ અને,
 સૂપડા જેવા કાન;
 મોટા પેટ વાળા હુંદાળા,
 શ્રી ગણેશ ભગવાન.

લાઠુ મોદક ખાનારા,
 વિદ્યા બુદ્ધિ દેનારા;
 પહેલી પૂજા થાય જેની એ,
 શ્રી ગણેશ ભગવાન.

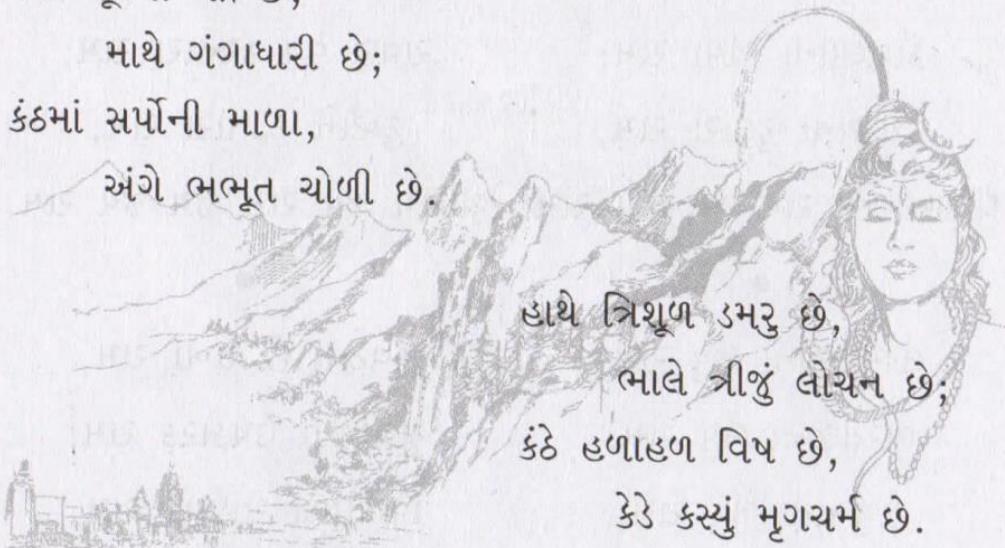
શિવશક્તિના પુત્ર પનોતા,
 કર્તિક સ્વામીના ભાઈ;
 વ્યાસજીના લહિયા એવા,
 શ્રી ગણેશ ભગવાન.

(२)

(૪)

જટા જૂટમાં ચંદ્ર છે,
માથે ગંગાધારી છે;
કંઠમાં સર્પોની માળા,
અંગે ભભૂત ચોળી છે.

હાથે નિશ્ચળ ઉમરુ છે,
ભાલે ત્રીજું લોચન છે;
કંઠે હળાહળ વિષ છે,
કેદે કસ્યું મૃગચર્મ છે.

વ્યાઘ્રચર્મ પર બેઠા છે,
કૈલાસ ઉપર વાસ છે;
ગણેશ કાર્તિકના પિતા છે,
એ તો શંકર ભોળા છે.

(3)

અયોધ્યાના રાજા રામ,
કૌશલ્યાના જાયા રામ;
દશરથના દુલારા રામ,
શ્રીરામ જ્ય રામ જ્ય જ્ય રામ.
•

વાલી વધ કરનારા રામ,
રાવણ વધ કરનારા રામ;
હુષ્ટોને દંડનારા રામ,
શ્રીરામ જ્ય રામ જ્ય જ્ય રામ.

લક્ષ્મણજીના બંધુ રામ,
ભરતજીના બંધુ રામ;
શત્રુઘ્નના બંધુ રામ,
શ્રીરામ જ્ય રામ જ્ય જ્ય રામ.
•

કેવટના છે સખા રામ,
સુગ્રીવના ઉપકારક રામ;
વિભીષણ સહાયક રામ,

હનુમાનજીના સ્વામી રામ,
સીતાજીના સ્વામી રામ,
તુલસીદાસના સ્વામી રામ,
શ્રીરામ જ્ય રામ જ્ય જ્ય રામ.
•

શબરીના ઉદ્ધારક રામ;
જટાયુ ઉદ્ધારક રામ;
ભક્તોના ઉદ્ધારક રામ,

સેતુ બંધ રચનારા રામ,
લંકા જ્ય કરનારા રામ;
અશ્વમેધ કરનારા રામ,
શ્રીરામ જ્ય રામ જ્ય જ્ય રામ.
•

વસિષ્ઠના છે શિષ્ય રામ
લવકુશના છે પિતા રામ;
મર્યાદા પુરુષોત્તમ રામ,

(૬)

મથુરામાં જે જન્મ્યો છે, પીળું પીતાંબર પહેરે છે,
 ગોકુળમાં જે ઉછ્યો છે; મોરપીઠિનો મુગાટ છે;
 દ્વારકાનો રાજા છે, મીઠી બંસી બજાવે છે,
 એ તો કૃષ્ણ કનૈયો છે. એ તો કૃષ્ણ કનૈયો છે.

● ●
 દહીની મટકી ફોડી છે, સાંદીપનીનો શિષ્ય છે,
 માખણ ચોરી ખાધાં છે; સુદામાનો સખા છે;
 ગાયોને ચરાવી છે, બળરામજીનો ભાઈ છે,
 એ તો કૃષ્ણ કનૈયો છે. એ તો કૃષ્ણ કનૈયો છે.

● ●
 ગોવર્ધનને ધાર્યો છે, દ્રૌપદીનાં ચીર પૂરે,
 કાળીનાગને નાથ્યો છે; અર્જુનનો રથ હંકે છે;
 કંસમામાને માર્યો છે, ગીતા જ્ઞાન સુણાવે છે,
 એ તો કૃષ્ણ કનૈયો છે. એ તો કૃષ્ણ કનૈયો છે.

● ●
 મીઠી બંસી બજાવે છે, રુક્મિણીનો સ્વામી છે,
 ગેરીદે ખેલે છે; રાધાજીનો વહાલો છે;
 ગોપીઓ સંગે નાચે છે, દ્રૌપદીનો સખા છે,
 એ તો કૃષ્ણ કનૈયો છે. એ તો કૃષ્ણ કનૈયો છે.

(૭)

વैशालीना રાજકુંવર ને,
વર્ધમાન છે નામ;
અહિસાતપ આચરનારા,
મહાવીરને કરું પ્રણામ.

(૮)

કપિલવસ્તુના રાજકુંવર ને,
શુદ્ધોદનના પુત્ર;
સમ્યક જ્ઞાની કરુણામૂર્તિ,
એવા ગૌતમ બુદ્ધ.

(૯)

ગુણોનો ભંડાર છે,
જ્ઞાનનો એ સાગર છે;
રામના એ દાસ છે,
વીર એ હનુમાન છે.
લંકા જેણે બાળી છે,
પહાડ જેણે ઉંચક્કો છે;
સાગરને છલાંગ્યો છે
વીર એ હનુમાન છે.

(૯)

૧૦

જેણે સિંહના દાંત ગણ્યા,
આશ્રમમાં જે ઉછ્યો છે;
શકુંતલા દુષ્પત્તાનો પુત્ર,
નામ અથું સર્વદમન.

૧૧

હस્તિનાપુરનો રાજકુંવર
શાન્તનુ ગંગાનો પુત્ર;
પરાકમીને અડક નિશ્ચયી,
દેવદત્ત એ ભીખ પિતામહ.

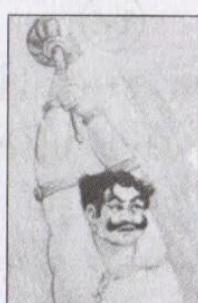
૧૨

ગાંડીવધારી વીર ધનુર્ધર,
કૃષ્ણનો છે મિત્ર ને શિષ્ય;
યુદ્ધમાં એ અતિ પરાકમી,
રણ જીતનારો અર્જુન.

૧૩

લાદુ જેને ભાવે છે,
ગદા ધારણ કરે છે;
પહાડ જેટલી તાકાત છે,
એ તો બળિયો ભીમ છે.

૧૪

સદાય સાચું બોલે છે,
ધીરજ સદાય રાખે છે;
શાંત ક્ષમાશીલ છે,
મોટા ભાઈ યુધિષ્ઠિર છે.

(૭)

(૧૫)

પરશુરામનો શિષ્ય છે,
પરાક્રમીને વીર છે;
તેજસ્વી મહાદાની છે,
સૂર્યપુત્ર એ કર્ણ છે.

(૧૬)

સુભદ્રા અર્જુનનો જાયો,
કૃષ્ણ જેના મામા છે;
ચક્રવ્યૂહને ભેદનારો,
વીર એ અભિમન્યુ છે.

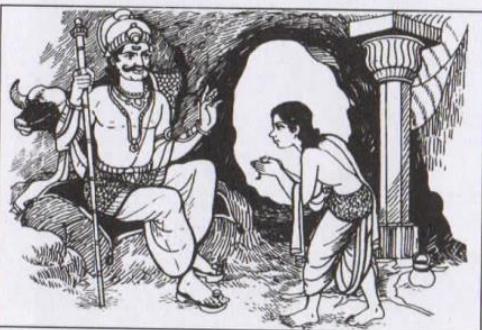

વાસુદેવનો મંત્ર ભાષતાં,
વનમાં અડગ રહી તપ કર્યું;
નારાયણનાં દર્શન પામી,
ધુવે અવિયળ સ્થાન લીધું,

(૧૭)

રાક્ષસ કુળમાં જન્મ લીધો,
નારાયણની ભક્તિ કરી;
કષ અનેકો સહન કર્યો પણ,
ભક્ત પ્રલાદ અમર બન્યો.

(૧૮)

પિતાનું પ્રણપાલન કરવા,
યમરાજનાં દર્શન કીધાં;
મૃત્યુનું રહસ્ય પામ્યો ને,
નચિકેતા બહુ જ્ઞાની થયો.

(૮)

૨૦

ગુરુ આજાનું પાલન કરવા,
ખેતર પાળનું રક્ષણ કરવા;
રાત આખી પાણીમાં સૂતો;
આરુણિ સાચો શિષ્ય થયો.

૨૧

ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન લાભવા,
ભૂખ્યો રહીને અંધ થયો;
એક ગાયની હજાર કીધી,
પરમ શિષ્ય ઉપમન્યુ થયો.

૨૨

દ્રોષ ગુરુએ ના પાડતાં,
મૂર્તિ બનાવી વિદ્યા શીખ્યો;
અર્જુન જેવો વીર ધનુર્ધર,
એકલબ્ય એ ભીલકુંમાર.

૨૩

જાબાઈનો પુત્ર શિવાજી,
નાનો પણ બહાદુર;
હિન્દુ સામ્રાજ્યનો સંસ્થાપક,
ભગવા ધ્વજનો સંરક્ષક.

૨૪

દોસ્ત શિવાજીનો તાનાજી,
સિંહ સમાન હતો શૂરવીર;
કંડાણા કિલ્લો સર કરતાં,
પ્રાણ ગુમાવ્યા, ડયો ન વીર.

(૮)

(૨૫)

મેવાડનો એ કેસરી,
અડગ અટંકી વીર;
માતૃભૂમિની રક્ષા કાજે,
ઝૂઘ્યો નરવીર.
વનમાં ભૂઘ્યો રહ્યો
ભલે પણ ટેક ન મૂકી લગીર;
મેવાડ કીધું સ્વતંત્ર જેણે,
રાણા પ્રતાપ ભડવીર.

(૨૬)

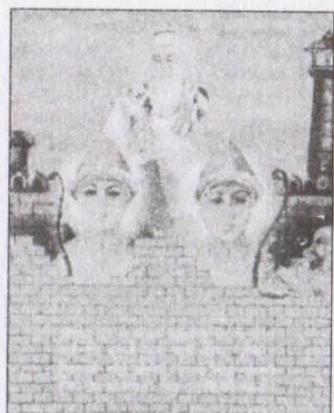

નામ એનું મનુ છબીલી,
મોટી થઈ બની લક્ષ્મીબાઈ;
શૂરવીર થઈ યુદ્ધ ચઢી,
જાંસીની મહારાણી થઈ.
પુત્રને બાંધી પીઠ ઉપર ને,
બે હાથે તલવાર લઈ;
ઘોડે ચઢીને યુદ્ધ આદર્યુ,
અંગ્રેજોને ભારે થઈ.
જાંસી મારી કદી ન દઈશ,
એમ કહી રણચંડી થઈ;
પ્રાણનું બલિદાન દઈને,
અમર બની ગઈ લક્ષ્મીબાઈ.

(૧૦)

(२७)

ગુરુ ગોવિંદસિંહ મહાપ્રતાપી,
 ધર્મરક્ષક, જ્ઞાની રણવીર;
 હિન્દુ ધર્મની રક્ષા કાજે,
 પ્રાણાર્પણ કરનારા ધીર.

(२८)

ફટેહસિંહ જેરાવરસિંહ,
 સિંહસમાન નિર્ભય નરસિંહ;
 ધર્મ ન બદલ્યો ભીતે ચણાયા,
 ગોવિંદસિંહના વારસ સિંહ.

સર્વ ધર્મના પરમ ઉપાસક
 કામિની કાંચન ત્યાગી;
 નિત્ય સમાધિમાં લીન રહેતા,
 રામકૃષ્ણા મહાજ્ઞાની.

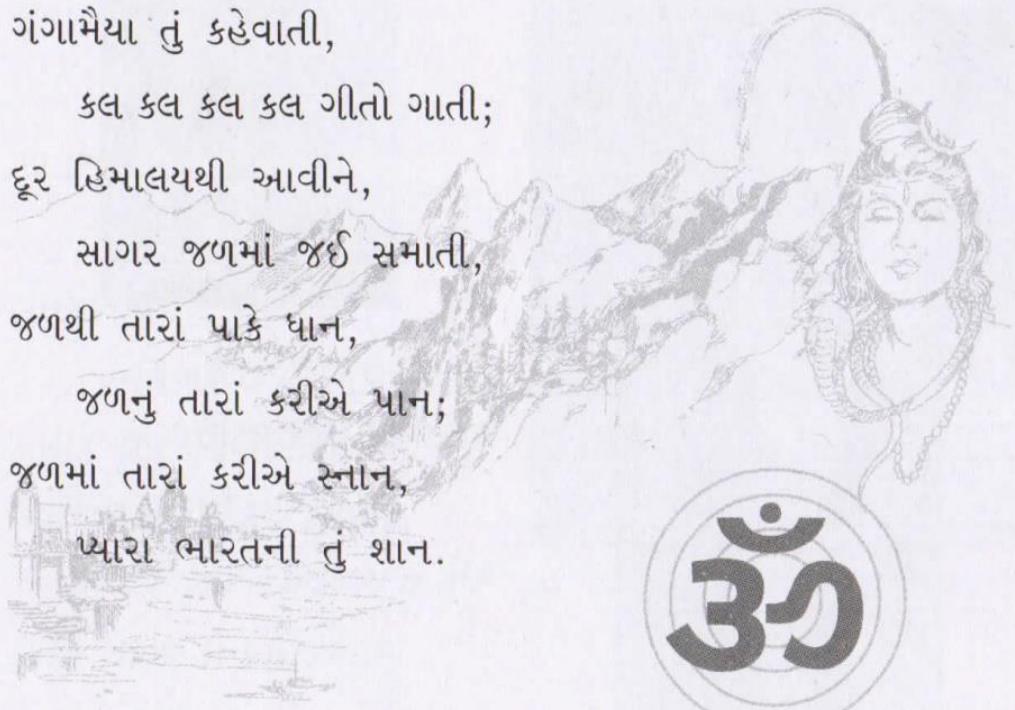
(३०)

જ્ઞાની, ધ્યાની, ભક્ત, તપસ્વી,
 હિન્દુ ધર્મ ઉદ્વારક;
 રામકૃષ્ણના પરમ શિષ્ય એ,
 સ્વામી વિવેકાનંદ.

(૧૧)

(૩૧)

ગંગામૈયા તું કહેવાતી,
કલ કલ કલ કલ ગિતો ગાતી;
દૂર હિમાલયથી આવીને,
સાગર જળમાં જઈ સમાતી,
જળથી તારાં પાકે ધાન,
જળનું તારાં કરીએ પાન;
જળમાં તારાં કરીએ સ્નાન,
ખારા ભારતની તું શાન.

(૩૨)

પર્વત ક્યો છે આપણો ભવ્ય ?

હિમાલય; હિમાલય.

નદી આપણી કઈ પવિત્ર ?

ગંગા માતા, ગંગા માતા.

સાગર આપણો ક્યો વિશાળ ?

રત્નાકર, રત્નાકર.

મંત્ર આપણો ક્યો ઉદાત ?

ॐ કાર, ઓમ કાર.

દેશ આપણો ક્યો મહાન ?

ભારત દેશ, ભારત દેશ.

(३३)

હું તો બનીશ વીર શિવાજી,
મારો દોસ્ત થશે તાનાજી;
ભગવો ધ્વજ લહેરાવીશું,
ધર્મ રાજ્ય સંસ્થાપીશું.

હું તો બનીશ રાણા પ્રતાપ,
અડગ અટંકી સૂર્ય સમાન;
વનમાં ભૂઘ્યો ભલે રહું હું,
ટેક કદી ના મૂકીશ હું.

હું બનીશ જાંસીની રાણી,
શૂરવીર લક્ષ્મીબાઈ;
દુશ્મન સામે લડતાં મરીશ,
જાંસી મારી કદી ન દઈશ.

(૧૩)

(૩૪)

લાલ રંગનો સૂરજ ઉગતાં,

વાદળ લાલ જ થતાં;

લાલ રંગનું મરચું ખાતી,

પોપટ ચાંચ રાતી.

લાલ રંગની જોતાં બતી,

બસ તો થોભી જાતી;

લાલ ટમેટાં બાળક ખાતાં,

ગાલ લાલ થઈ જતા.

લાલ ગુલાલ લઈ હોળી આવે,

કેસ્યુડાં છે રાતાં;

લાલ રંગનું લોહી આરણું,

દોડં દોડ કરતું.

ગાંશેશજીને છે અતિ પ્રિય,

લાલ રંગ જાસૂદ;

તમને, અમને, આપણા સહુને,

વહાલાં રાતાં ફૂલ.

(૧૪)

(३५)

लीलुं धास,

लीलुं झेतर,

लीलुं झाड़,

लीलां पान,

लीलो पोपट,

लीलुं मरचुं.

हवे कछो -

धास केवुं ? लीलुं लीलुं.

झाड़ केवुं ? लीलुं लीलुं.

झेतर केवुं ? लीलुं लीलुं.

पोपट केवो ? लीलो लीलो.

मरचुं केवुं ? लीलुं लीलुं.

केरी केवी ? लीली लीली.

(३६)

सङ्केद भीडुं,

सङ्केद लोट,

सङ्केद ससलुं,

सङ्केद बगलो.

हवे कछो -

इ केवुं ? सङ्केद सङ्केद,

दूध केवुं ? सङ्केद सङ्केद,

भांड केवी ? सङ्केद सङ्केद,

हंस केवो ? सङ्केद सङ्केद,

मा सरस्वतीनी मूर्ति केवी ? सङ्केद सङ्केद.

(१५)

(૩૭)

કૃષ્ણનું પીતાંબર પીળું,
 સૂર્યમુખીનાં ફૂલ પીળાં;
 સોનાનાં ધરેણાં પીળાં,
 હળદર પણ છે પીળી.
 દીવાની તો જ્યોત પીળી,
 સોનચંપાનું ફૂલ પીળું;
 પાકી રસની કેરી પીળી,
 પાકાં કેળાંની છાલ પીળી.

(૩૮)

સૂરજ કેવો ? ગોળ મટોળ,
 ચાંદો કેવો ? ગોળ મટોળ;
 લાડુ કેવો ? ગોળ મટોળ,
 ધરતી કેવી ? ગોળ મટોળ.
 દાઈમાનું મુખું ગોળ,
 માતાજીની આંખો ગોળ,
 ચકરડી તો ગોળ ગોળ,
 ચગડોળ ચાલે ગોળ ગોળ,
 પૈઠું ગબડે ગોળ ગોળ,
 ગરબે ઘૂમીએ ગોળ ગોળ.

(૧૬)

(૩૬)

કૂંગો, કૂંગો, કૂંગો, કૂંગો,
ધાસ જેવો લીલો લીલો,
આકશ જેવો નીલો નીલો,
લીંબુ જેવો પીળો પીળો,
ટામેટા જેવો લાલમ્બુ લાલ.
કોબી જેવો સફેદ સફેદ,
કાકડી જેવો લાંબો લાંબો,
લાદુ જેવો ગોળમટોળ,
ગુલાબ જેવો લાલ ગુલાબી,
પાંચ પૈસેથી એક ખરીઘો,
દસ પૈસેથી બીજો,
કૂંગુંગું કરીને કૂલાવ્યો,
તે ફટાક દઈને કૂટ્યો.
બીજો કૂલ્યો, દોરે બાંધ્યો,
આકાશે ઊડાડ્યો,
ઉંચે ઉંચે ઝોલાં ખાતો,
બીજો તે પણ કૂટ્યો.

●
(૧૭)

(૪૦)

નદી કિનારે શું શું હોય ?

નદી કિનારે રેતી હોય,
નદી કિનારે ખેતર હોય,

નદી કિનારે ઘાટ હોય,
નદી કિનારે મંદિર હોય,

નદી કિનારે પર્વત હોય,
નદી કિનારે ઝાડ હોય,

નદી કિનારે બગીચો હોય.
નદી કિનારે શું શું કરીએ ?

નદી કિનારે કપડાં ધોઈએ,
નદી કિનારે રમત રમીએ,

નદી કિનારે ઘર બનાવીએ,
નદી કિનારે ફરવા જઈએ.

(૪૧)

નદીમાં શું શું છે ?

નદીમાં પાણી,

નદીમાં માછલી,

નદીમાં દેડકા,

નદીમાં બગલા,

નદીમાં મગાર,

નદીમાં નાવ,

નદીમાં લીલ.

નદીમાં શું શું કરીએ ?

નદીમાં નહાઈએ,

નદીમાં તરીએ,

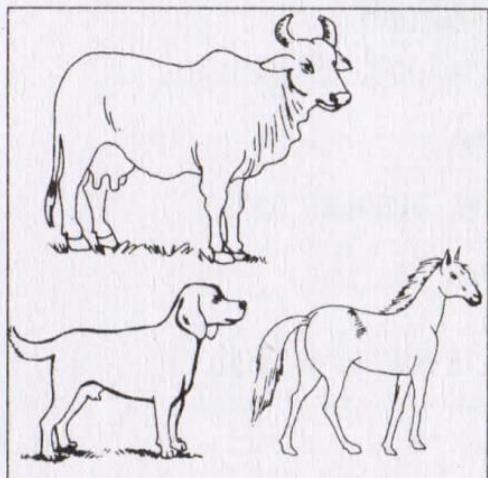
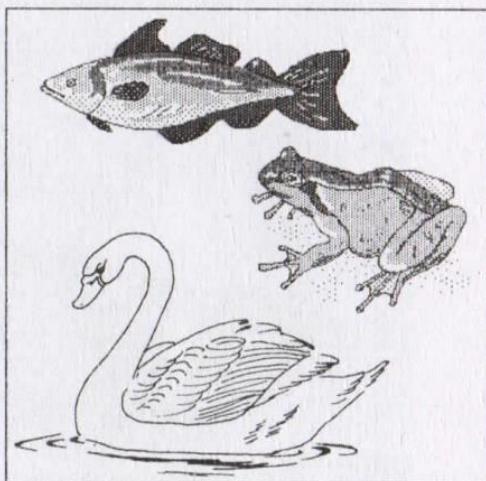
નદીમાં નાવ ચલાવીએ,

નદીમાં દૂબકી મારીએ.

(૧૮)

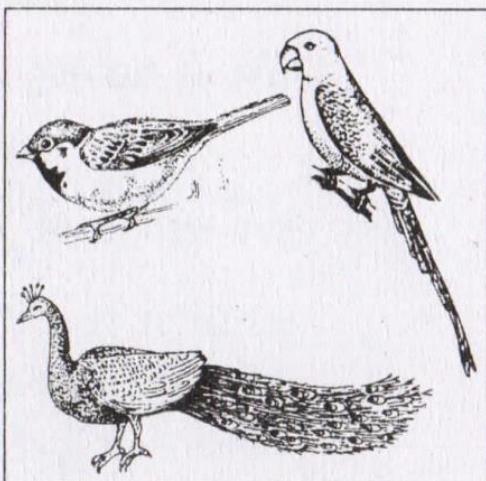
(૪૨)

દડકો, માછલી, કાચબાભાઈ,
મગર, હંસ ને બગલાભાઈ,
રહે નદી તળાવમાં ભાઈ,
તેથી જળચર કહીએ ભાઈ.

ચકલી, પોપટ, મોર, કબૂતર,
કાગડો, મેના ધુવડ ભાઈ;
પાંખ પસારી ઉડે આકાશો,
તેથી નભચર કહીએ ભાઈ.

બાય, બળદ, ધોડા, ખચ્ચર,
કુતરો, બિલાડી ને ઉંદર;
જમીન પર એ ચાલે ભાઈ,
તેથી સ્થળચર કહીએ ભાઈ.

(૧૯)

(४३)

કાળી હું છું કોયલરાણી,
કાળી પણ અલબેલી રાણી;
આંબા ડાળે છૂપાઈ રહીને,
ટહૂકા કરતી કોયલરાણી.
મીઠા ટહૂકા ‘કુહૂ’ ‘કુહૂ’ ના,
કરતી હું અલબેલી રાણી;
શોધો તો પણ મળું કદી ના,
નટખટ એવી કોયલરાણી.
ગાન મધુરાં સદાય ગાતી,
વસંતની અલબેલી રાણી;
કાળી હું છું કોયલરાણી,
કાળી પણ અલબેલી રાણી.

(૨૦)

(૪૪)

રંગરંગાલી પાંખો મારે,
 ફૂલડાંની છે દોસ્તી મારે;
 પાણી કદી ન પીવું મારે,
 ફૂલોનો રસ પીવો મારે.
 બાળ બળીયે ઉડવું મારે,
 ફૂલડે ફૂલડે ઉડવું મારે;
 બાળકને મન ગમવું મારે,
 ઉડી એને હસાવવું મારે.
 હાથ એને ના આવવું મારે,
 તો યે દોસ્તી બાંધવી મારે;
 રંગબેરંગી પાંખો મારે,
 ફૂલડાંની છે દોસ્તી મારે.

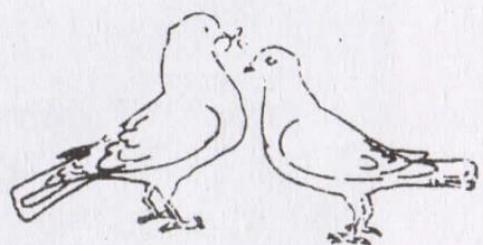
(૪૫)

ધોળો ધોળો રંગ મારો,
 લાંબી લાંબી મૂછો છે;
 ઊંચા ઊંચા કાન મારા,
 રાતી મારી આંખો છે.
 લીલું ઘાસ ભાવે મને,
 રાતું ગાજર ભાવે મને;
 બાળક જો ખવડાવે તો,
 મીહું કેળું ભાવે મને.
 દોહું હું તો ઝટપટ સરપટ,
 ગુપચુપ દોહું કરું ન ખટપટ;
 સસલું હું તો સુંદર સુંદર,
 બાળક ને હું બન્ને નટખટ.

(૨૧)

(૪૬)

વહेली સવારે ઉઠીએ છીએ,
આકાશે ફરવા જઈએ છીએ;
જુવાર દાણા ખાઈએ છીએ,
પરબે પાણી પીએ છીએ.
ગુટર ગુટર ગું કરતાં કરતાં,
ધીમી વાતો કરીએ છીએ;
ઘરને છાપરે નિશાળ અમારી,
હારે બેસી જઈએ છીએ.
સૂરજ દાદાને નમન કરીને,
વહેલી સવારે ભણીએ છીએ.

(૪૮)

રંગબેરંગી પીછાં પહેલું,
નાચી મને હરતો ચોર;
વષ્ણ આવે વાદળ ગરજે,
ગરજુ કરું સામો કલશોર.
ટેઢૂક ટેઢૂક કરતો ગાતો,
રંગરંગીલો હું દું મોર.

(૪૭)

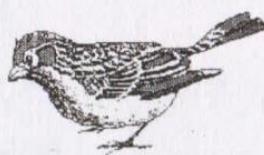
મેં એક બિલાડી પાળી છે,
તે રંગે બહુ રૂપાળી છે;
તેના દિલ પર ડાઘ છે,
તે મારા ઘરનો વાઘ છે.

(૨૨)

(४६)

અમે નાની નાની ચકલીઓ,
અમે આખા બાગે રમવાની;
અમે નાની નાની ચકલીઓ,
અમે આકાશે ભાઈ ભમવાની.
અમે નાની નાની ચકલીઓ,
અમે ચોખા ચાંચે ચણવાની;
અમે નાની નાની ચકલીઓ,
અમે ફરફર થઈને ઉડવાની.

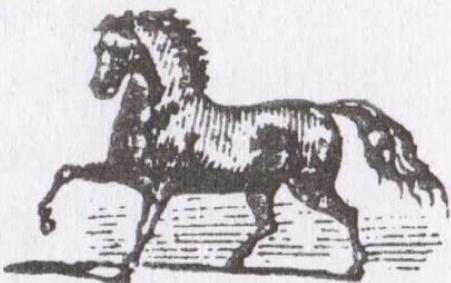

(४०)

ખાઉં ખાઉં ખાઉં ખાઉં,
એક તરફ છે દૂધ મલાઈ;
એક તરફ છે ઉદર ભાઈ,
શું ખાઉં ? કોને ખાઉં ?
ખાઉં ખાઉં ખાઉં ખાઉં,
એક તરફથી માલિક આવ્યો;
બીજી તરફથી ઝૂતરાભાઈ,
ક્યાં જાઉં ? ક્યાં જાઉં ?

(४१)

તબડક તબડક દોઢું દું,
ચણા ઘાસ ખાઉં દું;
ગાડીએ જોડાઉં દું,
ફરવા લઈ જાઉં દું.
બોલો મારું નામ શું ?
....ઘોડો....

(૨૩)

(४२)

ખાઉં તીખું, બોલું મીહું,
 આવું પંખી ક્યાંય દીહું;
 ચાંચ મારી લાલ ચમ,
 પાંખો મારી લીલી છમ.
 ગળે કાળો કંઠલો,
 રામનામનો પાઠ લો;
 બોલું મુખે સીતારામ,
 પોપટભાઈ મારું નામ.

(४३)

આમ ઊં, તેમ ઊં,
 વાંકી કરે ચાંચ;
 કાળું કાળું અંગ એનું,
 બાડી એની આંખ,
 ભૂડો એનો રાગડો,
 એનું નામ કાગડો.

(४४)

હું હળવે હળવે ચાલું છું,
 ને ઉંદરને ઝટ જાલું છું;
 દિવસ આખો ઉંધું હું,
 ને અંધારામાં ભાળું છું;
 ઢીલે મારે ચટાપટા,
 વાઘ જેવી મારી છટા;
 બોલો, બોલો, કોણ હું ?
 બિલ્લી માસી.

(૨૪)

(५५)

ચાંદો મલક મલક મલકે,
ચાંદો મને બહુ ગમે;
તારા પલક પલક પલકે,
તારા મને બહુ ગમે;
સરવર છલક છલક છલકે,
સરવર મને બહુ ગમે;
પવન ફરક ફરક ફરકે,
પવન મને બહુ ગમે;
સાગર ધૂ ધૂ ધૂ ધૂ ધૂધવે,
સાગર મને બહુ ગમે;
પર્વત નભ સંગ વાતો કરે,
પર્વત મને બહુ ગમે.

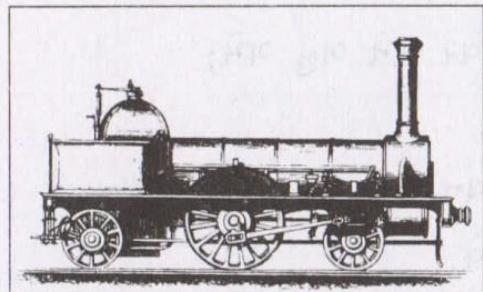
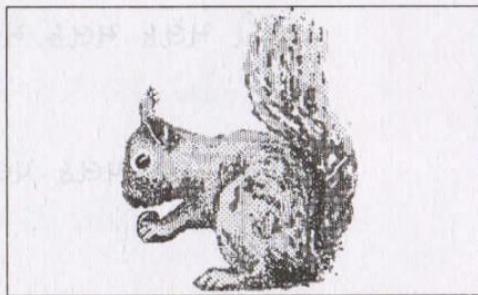
(५६)

મને પંખી નાનું થાવું ગમે,
મને ઊંચે ઊંચે ઉડવું ગમે;
મને ધરમાં ના પૂરાવું ગમે.
મને ઝરમર મેહુલો થાવું ગમે,
મને ઊભા ઊભા નહાવું ગમે;
મને છત્રી લઈને ફરવું ગમે,
મને ધરમાં ના પૂરાવું ગમે.
મને ઊંદર બિલ્લી રમવું ગમે,
મને ચું ચું ખ્યાઉં ખ્યાઉં કરવું ગમે;
મને ધરમાં ના પૂરાવું ગમે.

(૨૫)

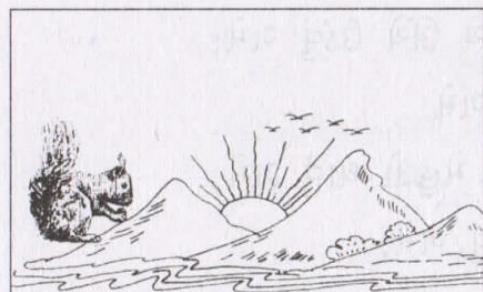
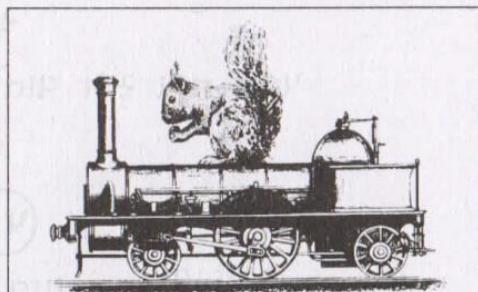
(५७)

नानी सरभी झिस्कोलीबेन,
जग्रा करवा जाय;
स्टेशन उपर टिकिट लेतां,
मास्तर गम्भराई जाय.

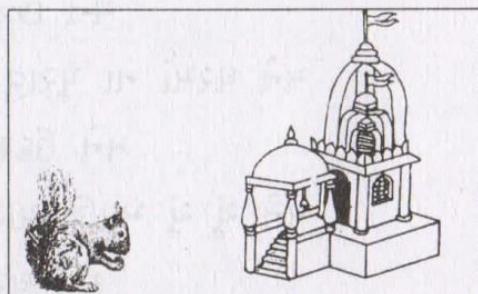
स्टेशन परथी गाडी उपडी,
बारऱ्यां वसाई जाय;
नानी सरभी झिस्कोलीबेन,
आनंद करतां जाय.

स्टेशन उपर गाडी आवी,
बारऱ्यां खूली जाय;
नानी सरभी झिस्कोलीबेन,
झटपट बेसी जाय.

नानी सरभी झिस्कोलीबेन,
दर्शन करवा जाय;
नानी सरभी झिस्कोलीबेननी,
जग्रा पूरी थाय.

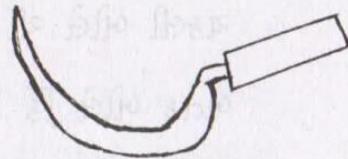
नानी सरभी झिस्कोलीबेन,
काशीએ पहोँची जाय;
नानी सरभी झिस्कोलीबेननी,
गंगाञ्चमां नहाय.

(२६)

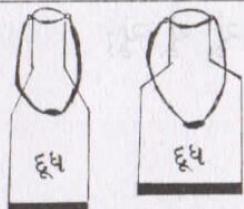
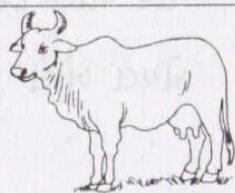
(૪૮)

આ દાતરું કેવું ?
ધાસ કાપે એવું.

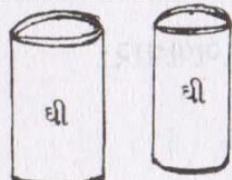
આ ગાય કેવી ?
દૂધ આપે એવી.

આ ધાસ કેવું ?
ગાય ખાય એવું.

આ દહી કેવું ?
માખણ નીકળે એવું.

આ દૂધ કેવું ?
દહી જામે એવું.

આ ધી કેવું ?
લાડુ બને એવું.

આ લાડુ કેવા ?
સહુને ભાવે એવા.

(૨૭)

(५)

ચકલી બોલે ચીં ચીં ચીં.

બતક બોલે કિં કિં કિં;

દડકો બોલે ઝાઉં ઝાઉં,

કૂતરો બોલે હાઉં હાઉં;

મોર બોલે ટેઢૂક ટેઢૂક,

કોયલ બોલે કુહૂ કુહૂ;

ધૂવડ બોલે ધૂ ધૂ ધૂ,

ઉંદર બોલે ચૂં ચૂં ચૂં;

પોપટ બોલે મીહું મીહું,

એ તો મેં અચરજ દીહું.

(६०)

રવિ પછી તો સોમ છે,

ત્રીજો મંગળવાર;

ચોથો બુધ, ગુરુ પાંચમો;

છાંઢો શુક્રવાર.

શનિવાર તે સાતમો,

છેલ્લો વાર ગણાય;

એમ એક અઠવાડિયું,

સાત વારનું થાય.

(૨૮)

(૬૧)

ગુલાબ પાસે જઈને શીખ્યા,
કંટામાં પણ ચાલીશું;

 ભમરા પાસે જઈને શીખ્યા,
ગુન ગુન ગીતો ગાઈશું;

 પાણી પાસે જઈને શીખ્યા,
સદાય આગળ ચાલીશું.

 વીરો પાસે જઈને શીખ્યા,
દેશ કાજ બલિદાન થશું.

(૬૨)

કોયલ જેવાં શાણાં થઈએ,
સસલાં જેવાં સુંદર થઈએ;

 બિલ્લી જેવાં ચોખ્યાં થઈએ,
ગાય જેવાં પવિત્ર રહીએ.

 હાથી જેવાં બુદ્ધિમાનને,
સિંહ જેવાં બહાદુર થઈએ;

 કૂતરા જેવાં વફાદાર ને,
હંસ જેવાં ચતુર થઈએ.

(૬૩)

એક એક બુંદનું બનતું સરોવર,
એક એક કણનો બનતો પહાડ;

●
એક એક દીટનો બનતો મહેલ,
એક એક વૃક્ષથી બનતું ઉધાન;

●
એક એક પૈસે બનતો ખજાનો,
એક એક અક્ષરે થઈએ વિદ્ધાન.

(૨૯)

(६४)

આભથી વરસે નવાં ફોરાં,
 આવો ઓરાં ગામનાં છોરાં;
 જીલો ફોરાં,
 બની જશો સહુ ગોરાં ગોરાં;
 વરસી ચાત્યાં નવાં ફોરાં,
 ગામના છોરાં,
 કોણ રહી ગયાં કોરાં કોરાં ?

(६५)

સર સર સર સર ઉદે પતંગ
 ફર ફર ફર ફર ઉદે પતંગ
 ચહા પહા વાળો મારો,
 સર સર સર સર ઉદે પતંગ;
 લાલ પીળો આંખેદાર,
 સર સર સર સર ઉદે પતંગ;
 બાંધી દોરી ખૂબ ચગાવ્યો,
 ઢીલ છોડી ખૂબ ચગાવ્યો;
 આને કાપો, તેને કાપો,
 એ કાચ્યો;
 ખૂબ ચગાવ્યો, ખૂબ ચગાવ્યો,
 અરરરર ! કપાઈ ગયો.

(૩૦)

(૬૬)

ઢોલકી વાગે ઠમ ઠમ ઠમક,
ઢીંગલી નાચે છમ છમ છમક;

ધૂઘરા વાગે ધમ ધમ ધમક,
મોરલો નાચે ઠમ ઠમ ઠમક;

ઉમરુ બાજે ઉમ ઉમ ઉમક,
માંકહું નાચે થૈ થૈ થનક;

તારલા ટમકે ટમ ટમ ટમક,
જાંઝર જમકે જમ જમ જમક.

(૬૭)

એક એક એક કહેતાં ઉભા થાવ,
બે બે બે કહેતાં બેસી જાવ;

ત્રણ ત્રણ ત્રણ કહેતાં તાળી પાડો,
ચાર ચાર ચાર કહેતાં ચૂપ રહો;

પાંચ પાંચ પાંચ કહેતાં પગ થાપો,
છ છ છ કહેતાં છાના રહો;

સાત સાત સાત કહેતાં સૂઈ જાઓ,
આઠ આઠ આઠ કહેતાં ઉભા થાઓ;

નવ નવ નવ કહેતાં નાચો કૂદો,
દસ દસ દસ કહેતાં દોડી જાઓ.

(૩૧)

(६८)

પોપટને ચાંચ કેટલી ?

એક, એક બસ એક.

ચકલીને પાંખો કેટલી ?

એક ને એક બે.

શિવળને આંખો કેટલી ?

એક, બે ને ત્રણ.

દશરથ રાજાને પુત્ર કેટલા ?

એક, બે, ત્રણ, ચાર.

પાંડવ કેટલા ભાઈ હતા ?

એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ.

કાર્તિક સ્વામીને માથાં કેટલાં ?

એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ.

અઠવાટિયાના વાર કેટલા ?

એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત.

અંબામાતાને હાથ કેટલા ?

એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આठ.

નવરાત્રિના દિવસ કેટલા ?

એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આठ, નવ.

રાવણને માથાં કેટલાં ?

એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આठ, નવ, દસ.

(૩૨)

હાથ અમારા મજૂર છે ને
 પગ અમારા છે ખેડૂત;

 કોઈ પણ નાનું મોટું ના,
 બાળ અમે સહુ એક સમાન;

 આવો આવો મળી ગાઈએ,
 ચીં ચીં ચીં ચકલાંનાં ગાન;

 ભોં ભોં ખોં ખોં કદી ન કરીએ,
 દેશ આપણો લિન્દુસ્તાન.

(૭૦)

વડાદાની લાંબી દાઢી,
લાંબા લાંબા વાળ.

ઓળખ-ખોળમ, રમતાં-રમતાં ભૂલા પડતાં બાળ

●

ઓ વડાદા આપો ટેટા,
રતાને વળી મોટા.
પઢી રમીશું આધે જઈને
આટા ને વળી પાટા.

(૭૧)

નાના અમને માનશો ના
નબળાં પણ સમજશો ના
પ્રતાપનો તો તાપ છે.
શિવાજીની આણ છે
સાવરકરની નેમ છે.
એ જ અમારી મૂડી છે.

(૭૨)

બનું એવો બહાદુર
ગાઉં વિજયના સૂર,
જેમ જરણું મધુર,
ગાય જમ જમ જમ ?
બનું એવો બહાદુર
જેમ સાવજ કી શૂર
હાય હૈયે ભરપૂર
ગાજે ધમ્ય ધમ્ય ધમ્ય...

(૩૪)

(૭૩)

ઝું નાનો હતો
તો એકલો હતો

મોટો થયો
તો પરિવાર બન્યો

હજુ મોટો થયો
તો સમાજ બન્યો

હજુ મોટો થયો
તો દેશ બન્યો.

(૭૪)

ભારત જેવા વિશાળ દેશો,
ગારવી મુજ ગુજરાત છે.

દ્યાનંદ ગાંધીની ધરતી,
હાક ગુંજે સરદારની.

સોમનાથ ને પુરી દ્વારકા,
શગુંજ્ય ગિરનાર છે.

(૩૫)

જોડકણાં

૧

કિયો મોટો કારીગર
મકાન મોટા બાંધે
પત્થર ઉપર પત્થર મૂકી
સિમેન્ટ વડે સાંધે

૫

દરજ મારો જલ્ભો સીવેને
ઉપર બટન ટાંકે
બહેના માટે ઘાઘરી સીવે
ઉપર આભલા ટાંકે

૨

સુથારભાઈ તો લાકું લઈને
કરવત વડે કાપે
ટેબલ-ખુરશી કરવા માટે
આંદું ઊભુ માપે

૬

ગામનો ધોબી કપડાં ધોવા
રોજ નદીએ જાય
છીપર ઉપર છીપે તેથી
સફેદ ઉજળા થાય

૩

દાદજીની દાઢી કરવા
વાણંદ ધરે આવે
નાનો બબુ જોયા કરતો
સાબુ કેમ લગાવે

૭

ગાણપતિ બાપા મોરિયા
ધીમાં લાડુ ચોળિયા.
લાડુ લાગે મીઠા
ઉંદર મામા દીઠા !

૪

સોની બેઠો સોનુ ગાળો
હીરા મોતી જરે
અરીંગ, બુદ્ધીને મગમાળા
નથણી નાની જરે

૮

ધરને ખૂણો ટમ ટમ થાતો
દીવો નાનો એક
પ્રકાશ દેવા જાતે બળવું
એવી એની ટેક

ઉખાણાં

૧

અખાઢે વાદળ ગાજે છે.
કળા કરીને નાચે છે.
પીંછે મહેલી ઢાલ છે.
સરસ મજાની ચાલ છે.
બોલો બોલો કોણ અરે ભાઈ
બોલો બોલો કોણ ?

૪

કાનાને એ વ્હાલી છે.
મીંહું દૂધ આપે છે.
કાનો જગતનો તાત છે.
એ જગતની માત છે.
બોલો બોલો કોણ અરે ભાઈ
બોલો બોલો કોણ ?

૨

ચીં ચીં કરતી ચાલતી'તી
ઘરમાં માળો બાંધતી'તી
ચોખાને મગ શોધતી'તી
કૂદકા ભરીને માલતી'તી
બોલો બોલો કોણ અરે ભાઈ
બોલો બોલો કોણ ?

૫

હું જંગલનો રાજ છું
ગુફામાં હું રહું છું.
માથે મારે વાળ કેસરી
હું જંગલનો કેસરી
બોલો બોલો કોણ અરે ભાઈ
બોલો બોલો કોણ ?

૩

સૌથી વહેલો જાગી જતો,
સૂરજનો એ છડી દાર.
બોલે ત્યારે ખબર પડે છે,
પડી ગયું સવાર.
બોલો બોલો કોણ અરે ભાઈ
બોલો બોલો કોણ ?

૬

ધૂ...ધૂ...ધૂ...ધૂ કરે છે.
ગળુ કુલાવી ડોલે છે.
જુવાર બહુ ભાવે છે.
કુદરડી એ ફરે છે.
બોલો બોલો કોણ અરે ભાઈ
બોલો બોલો કોણ ?

(७५)

हे भगवान ! दयानिधान ! हमको दो इतना वरदान ।
 चाहे सुख हो, चाहे दुःख हो, रहे देशका हरदम ध्यान ।
 विपदाओं में बाधाओंमें, धीरज धरुं, बनूं बलवान ।
 तनमन वारुं, जीवन वारुं, भारत पर होऊं कुरबान ।

(७६)

हाथी दादा ओढ लबादा, पहुंच गये बाजार;
 जूतेकी दूकान देखकर, माँगे जूते चार ।
 भालू जूतेवाला बोला, बड़ा तुम्हारा नाप;
 इतने बडे न बनते जूते, दादा कर दो माफ ।

(७७)

लालाजीकी पगड़ी गोल, चंदा गोल, सूरज गोल;
 दीदी कहती पृथ्वी गोल, अम्मा कहती लड्डु गोल ।

●

मैंने खाये गरम समोसे, गरम गरम और खस्ते खस्ते;
 उसमें देखे तीन कोन, उसको कहते हैं त्रिकोन ।

●

मेरी कक्षा सुंदर सुंदर, उसमें हैं चार दीवार;
 उसमें देखे चार कोन, उसको कहते हैं चौकोन ।

●

(३८)

(७८)

पर्वत की चोटी पे
देवीका मन्दिर ।
मन्दिर के बाहर
छोटे मोटे बन्दर ।
बैठे पूजारी हैं
मन्दिर के अंदर ।
मन्दिर का घन्टा बाजे
टिन टिन टिन ।
पेड़ों पे बन्दर नाचे
धिन्क धिन्क धिन् ।
धिन्क धिन्क धिन् ।
धिन्क धिन्क धिन् ।

(७९)

गौरी गौरी गौरायाति
मधुरं दुर्धं सदा ददाति ।
दुर्धेन भवति नवनीतम्
तेन शरीरं हृष्टं पुष्टम् ।
पुष्टशरीरं मोदं याति
गौरी गौरी गौरायाति ।

(३६)

(६०)

चटका ब्रूते चूं चूं चूं
 वदति कुक्कुट कूकडूं कू ।
 पिकः ब्रूते कुहू कुहू
 हर्ष यामो मुहूः मुहूः ।
 मत्त मयूरः केका केका,
 कुरुते मण्डूक टर् टर् ।
 काको वदति का का का ।
 बालो हसति हा हा हा ।
 भषको ब्रूते भों भों भों,
 वानरोऽपि च खों खों खों ।
 रम्य कपोतः गुटरगूं
 अइउणऋलृक् कुचुदुतुपु ॥

(६१)

घटी मदीया ब्रूते टिक टिक
 चलति तदीया सूची दिक दिक ।
 नहि विश्रान्ति कदापि कुरुते,
 सदा जागृता सेवां भजते ॥

(६२)

भेकः वदति डराव् डराव्
 वदति बिडालो म्यांव् म्यांव्
 काकः कुरुते कांव् कांव्
 चटका कुरुते चिव् चिव् चिव् ।

(४०)

(ગાઈટલ પેજ ર પરથી ચાલુ)

ગીતોનું આવું ન બને તેનું ધ્યાન રાખવાની આવશ્યકતા છે.

આપણે જ્યારે ગીતોની સ્વરરચના કરીએ છીએ ત્યારે પાશ્ચાત્ય સ્વરરચનાનું જ્ઞાણે-અજ્ઞાણે અનુકરણ કરતા હોઈએ છીએ. એનું કારણ એ છે કે આજે એનું પ્રચલન વધારે છે, પરંતુ એ વિજ્ઞાનની પ્રયોગશાળામાં સાબિત થયેલું તથ્ય છે કે પાશ્ચાત્ય સ્વરરચના નાડીના અને હદ્યના ધબકારા વધારે છે તથા ચેતાતંત્રની ઉત્તેજના વધારે છે જ્યારે ભારતીય સંગીત એથી ઉલટું ઉત્તેજનાને શાંત કરે છે, વિચારો અને ભાવનાઓમાં સુસંવાદિતતા લાવે છે. તેથી આપણે જ્યારે શિશુગીતોની સ્વરરચના કરીએ ત્યારે તેનો આધાર ભારતીય સંગીત હોય તે જોવું જોઈએ.

શિશુગીત ગાઈએ ત્યારે બાળકોમાં લય, તાલ અને સ્વરની સમજ કેળવાય તે પણ જોવું જોઈએ. સાથે સાથે શરીરની લાલિત્યપૂર્ણ ગતિનું પણ ધ્યાન રાખીએ તો સોનામાં સુગંધ ભણે. અભિનય ગીતો ગવડાવતી વખતે આ તરફ ધ્યાન આપી શકાય. ગુજરાતના ગરબામાં શરીરની લાલિત્યપૂર્ણ ગતિ સહજપણે જળવાય છે અને કેળવાય છે, પરંતુ ગરબાનેય આપણે ગરબા રહેવા દીધા નથી એટલે જ એ તરફ ધ્યાન ખેંચવાનું મન થાય છે.

ગીતો એ સંસ્કારનું માધ્યમ છે તેથી ગીતોની પસંદગી વખતે સંસ્કારોને તો પ્રથમ સ્થાન આપવું જ જોઈએ, પરંતુ સંસ્કારોના ભારણ નીચે ગીતોનું કવિત્વ કરમાઈ જાય તેમ ન કરવું જોઈએ નહીં, તો સાહિત્યનો રસ માણવાની ક્ષમતા કેળવાશે જ નહીં. સાહિત્યતત્ત્વ અને સંસ્કાર પક્ષનો સમન્વય ગીતોમાં થવો જોઈએ.

સંસ્કાર, સાહિત્ય, સંગીત અને નૃત્ય આ ચારેયનો સમન્વય જો આપણે કરી શકીએ તો શિશુગીતોને આપણે આત્મિક વિકાસ માટેનું એક મહત્વનું સોપાન બનાવી શકીએ.

ગીતો દ્વારા ભાષા શીખાય છે.

ગીતો દ્વારા સંસ્કાર આપી શકાય છે.

ગીતો દ્વારા ભાવની અભિવ્યક્તિ થઈ શકે છે.

ગીતો દ્વારા લય, તાલ અને સ્વરની સમજ ખીલે છે.

ગીતો દ્વારા કલ્પના શક્તિનો વિકાસ થાય છે.

ગીતો દ્વારા સર્જનશક્તિનો વિકાસ થાય છે.

ગીતો દ્વારા અભિનય શક્તિ ખીલે છે.

ગીતો દ્વારા સાહિત્યની રુચિ નિર્માણ થાય છે.

ગીતો દ્વારા સૌંદર્યબોધ થાય છે.

ગીતો દ્વારા મા સરસ્વતીની ઉપાસના થાય છે.